

Митрополит Іларіон
Хвалімо Бога українською мовою !

ЗМІСТ

МИТРОПОЛИТ ІЛАРІОН.....	1
ХВАЛІМО БОГА УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ !.....	1
ЗМІСТ	1
I. РІДНА МОВА – ДУША ЦЕРКВИ.....	1
II. ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ БУТИ МОВОЮ БОГОСЛУЖБОВОЮ.	4
1. РІДНА МОВА В ЦЕРКВІ – ЦЕ ЗАПОВІДЬ ІСУСА ХРИСТА.	5
2. ЗШЕСТИЯ ДУХА СВЯТОГО ПРИНЕСЛО ДОГМАТА НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ.	6
3. АПОСТОЛ ПАВЛО НАКАЗУЄ ХВАЛИТИ БОГА В ЦЕРКВІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	7
4. СТАРИЙ ЗАПОВІТ ГЛИБОКО ШАНУЄ РІДНУ НАЦІОНАЛЬНУ МОВУ.....	8
5. СВЯТІ ОТЦІ І ВЧИТЕЛІ ЦЕРКВИ ВИЗНАВАЛИ ЖИВУ МОВУ В ЦЕРКВІ.	9
МОЛИТВИ НА ЗЕЛЕНІ СВЯТА.....	9
СВ. ОТЦІ ДОЗВОЛЯЛИ ПРАВИТИ СЛУЖБИ БОЖІ ЖИВОЮ МОВОЮ.	10
6. ТРИЯЗИЧНА ЄРЕСЬ.....	10
7. ЦЕРКОВНЕ ПЕРЕДАННЯ СВДЧИТЬ ПРО ЖИВУ РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.	11
8. ВИДАТНІ НОВОЧАСНІ БОГОСЛОВИ ТА ІЄРАРХИ СТОЯТЬ ЗА РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.	12
ПРОФ. П. ЗНАМЕНСЬКИЙ.	13
ПРОФ. Є. БАРСОВ.....	13
БОГОСЛОВСЬКІ ЖУРНАЛИ.....	13
ПРОФ. Є. ГОЛУБИНСЬКИЙ.	14
АРХИПАСТИРІ.	14
9. РОСІЙСЬКІ АРХИЄРЕЇ В РОКАХ 1905-1906 ВИСЛОВИЛИСЬ ЗА ЗМІНУ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ.....	15
Богослужби мають велике навчальне значення.	15
Церковнослов'янські Богослужбові Книги перекладені з грецької не все добре.	15
Церковна мова вже незрозуміла.	16
Слов'янські Богослужби треба знову перекласти на яснішу мову.	16
III. ЖИВА МОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ.	16
IV. МОВА УКРАЇНСЬКА БУЛА ВЖЕ МОВОЮ ЦЕРКВИ.	17
УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦЕРКВІ 1627 РОКУ.....	18
V. СУЧАСНА ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА – ЦЕ НЕ МОВА СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКА.	19
VI. ВИСНОВКИ.	21
ЛІТЕРАТУРА.....	22

I. РІДНА МОВА – ДУША ЦЕРКВИ.

ЦЕРКВА – це душа народу. Душа правдива, жива, що оживлює кожен народ й робить його справжньою нацією.

Народ без своєї окремої Церкви – народ без душі, народ мертвий, печаткою нації не означений, на денаціоналізацію призначений.

Церква – це душа нації. Нація виявляється найперше в Церкві своїй, у її віковій праці та її віками вироблених ідеологій. Тому без своєї окремої

Церкви нема й окремої нації.

Рідна мова – це душа Церкви, це той Дух Святий, що оживлює всю Церкву, саму істоту її, як Він оживив був Апостолів в Єрусалимі в 50-ий день по Воскресенні. Рідна мова міцно єднає вірних з Богом, сильно допомагає їм у Богопізнанні.

Рідна мова – шлях До Бога! Не рідною мовою Бога не пізнаєш! Церква без рідної мови – Церква мертва, не діяльна, це Церква без душі. Народ у цій Церкві – чужий їй, пасивний, бо він тут не оживлений найвищим даром Духа Святого, – даром рідної мови, даром найглибшого Богопізнання.

Без рідної мови Церква не зіллється з народом, а народ не стане нацією. Церква – це душа народу, а мова Церкви – це ключ до цієї душі. Коли церковна мова зрозуміла вірним, то цей ключ в руках Духовенства, коли ж ні – він далеко від них! І стоїть така Церква, немов ті розкішні палати замкнені, що ключі від них закинено в море глибоке...

Наука Христова – найбільша й найглибша, найвірніша й найясніша наука у світі. Це наука, що перероджує цілий світ на Божих синів. Християнізація світу – це перше завдання кожної Церкви, кожного Духовенства. Возносячись на Небо, Христос дав Своїм Учням тільки одну заповідь: “Ідіть, – і зробіть всі народи за учнів Моїх!” (Мт. 28,19). Але деякі Церкви не завжди належно виконували й виконують власне оцю велику Христову Заповідь, бо часом стають установою формальною, а тому правдива християнізація світу давно вже не провадиться належно...

Християнізація світу сильно спиняється, а одна з великих причин цього – чужа, незрозуміла мова в Церкві. Формалізм перероджує Церкву на розкішні палати замкнені, до яких нема доступу, – на Церкву без Божества. Світ морально гине, бо він правдиво не християнізується. І все це тому, що Церква часом далека від своїх вірних, часом чужа й мертва для них, вона не ставить собі завданням найміцніше зв'язатися з душею народу, адже вона йому часто не Рідна Мати, але бездушна мачуха... Одною з причин цього завмирання є відсутність рідної живої мови в Церкві, що споводовує занепад правдивої й глибокої християнізації мас.

Відсутність живої української мови в Церкві – це грабунок вірних. Це приготувати щедрий бенкет для голодних, – і тільки показати його їм, але не дати насититися голодному!... Дайте рідну українську мову в Церкву – і Дух Святий огорне її, як мати дитину, і Церква оживе й розцвіте, немов та троянда травнева, і стане живою та милою!

У нас звичайно забувають, що церковні Богослужби, – це ж глибока щиросерда поезія! І справді, багато Молитов — це поетичні перлини, тихе й щире слово зболілої людської душі до Господа. Вечірня, Утрення, Похорон, Акафисти – це ж найщиріша поезія! Канони в своїй більшості, як і частина Молитов, у грецькому оригіналі писані віршами. Добра третина Біблії в оригіналі написана віршами, напр.: Йов, Псалтир, Плач Єремії, Приказки Соломона, Еклезіяст, Пісня над Піснями й майже всі Пророки, – і не тільки написані віршами, але написані й глибоко поетичною мовою.

Як же наша душа відчує й зрозуміє цю божественну поезію, коли нам її в

Церкві читають чужою, незрозумілою мовою, та ще й простою прозою?!... Запекла, найгірніша душа від цього заплакала б покаянними слізьми, коли б вона справді душею почула й серцем зрозуміла ці щирі Божі Слова... Наш народ ще не звик масово читати Святе Письмо (а католикам це просто заборонялося), не звик, бо не бачить його в сучасному перекладі, а чужою мовою не може й не хоче читати... А через це зменшується християнізація мас, безбожжя у світі легко росте, як верба над водою...

Таке ставлення до Божого Слова, до Святих Богослужб у Церкві – це грубий грабунок хліба в голодного нашого ближнього!... А наслідок цього грабування – байдужість до Віри й Церкви, безбожжя, комунізм!.. Крім цього, на жаль, ми зовсім не маємо своєї розвиненої релігійної поезії українською мовою. Спрагнена Божої ласки душа не має в нас на чому спинитися, не має на чому відпочити, не має на чому рости...Ось через це я віддав усього себе релігійній поезії, цебто тій поезії, в якій можна говорити з Богом! Щоб найкращим словом говорити до нашого Господа, – й єднатися з Ним!...

Горе тому народові, що його Церква чужа йому! А вона буде йому чужою, коли в ній богослужбова мова – не жива його мова.

У Старому Заповіті мовою Молитов була мова гебрейська, але рано появилися Молитви й живою арамейською мовою. Проте панувала думка, що „молитвенні Анголи не звертають увагу на арамейську мову”.

Потребу рідної мови для Церкви сьогодні визнає кожен, хто вміє логічно думати й хто правдиво шанує Бога, цебто шанує Його розумом, душею та серцем, а не тільки самими фарисейськими устами.

Найбільше "виступають проти рідної мови в Церкві росіяни, і то виступають тільки проти української мови. Виступають проти не тому, що вони взагалі проти рідної мови в Церкві, – це вони визнають, – але виступають власне тільки проти української мови. А роблять це не з причин церковних, а тільки з політичних: щоб український народ не усвідомлювався, не націоналізувався! Оце правдива причина всіх тих, хто виступає проти української мови.

Виступають вони не тільки проти самої нашої мови, але тим самим проти самого народу, бо коли нема української мови в Церкві, то нема українського народу як нації. Вони ж не визнають взагалі нашої окремої історії, нашої окремої літератури, нашої окремої культури, нашої окремої мови, нашої окремої Церкви, – взагалі не визнають українського народу! “Не было, нет и быть не может такого!..”

Не визнають української мови в Церкві ті росіяни, а головню їхнє Духовенство, їхня Ієрархія, що формою заступили собі зміст Вірі, що буквою заступили духа, що довгі віки билися й б'ються за сугубу чи трегубу Аلیلую, за дво- чи триперстя, за ходіння по сонцю чи проти сонця та інше.

Це всі такі зарозумільці, що й знати не хотять науки Апостола Павла, який каже: “А тепер ми звільнились від (Старого) Закону, умерши для того, чим були зв'язані, щоб служити нам в обновленні духа, а не в старості букви,” (Рим. 7,6). Або: “Христос нас зробив бути здатними слугами Нового Заповіту, не букви, а Духа, – бо буква вбиває, а Дух оживлює” (2 Кор. 3,6).

Забувши накази Святого Письма, ці засліпленці не допускають нам української мови до Церкви, бо бажають, щоб у Церкві панувала тільки їхня російська мова, а в Богослужбах – тільки їхня церковна мова, яку вони звуть неправильно мовою старослов'янською: це не старослов'янська мова, а тільки зархаїзована російська!

Хто проти української мови в Церкві, той ворог українського народу й ворог Церкви взагалі, бо він:

1. Спинює християнізацію народу, цебто виступає проти Заповіді Христа (Мт. 28. 19) навчати всі народи.

2. Спричинює падіння впливів Церкви на народ, бо ж рідна мова міцно єднає народ з Церквою та Богом.

3. Не має любови до ближнього, бо хоче держати наш народ у темноті, щоб легше було над нами панувати, цебто він не християнин, а колоніяліст.

4. Підтримує тріязичну єресь, цебто й сам єретик, бо виступає проти Св. Письма (проти 1 Кор. 14).

* Див. мою працю: "Біблійна поезія", "Віра й Культура" 1960р. ч.ч. 3-12.

* Еврейская Энциклопедия, Спб. том XI ст. 242

II. ПРАВО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ БУТИ МОВОЮ БОГОСЛУЖБОВОЮ.

Усі православні Церкви об'єднуються одним своїм Головою – Ісусом Христом, одним Св. Письмом, одними Догматами та Канонами. Але повної формальної зовнішньої єдності нема, бо Св. Письмо кожен православний народ має своєю рідною мовою, і багато Канонів та Св. Передання розуміє по-своєму, за своєю церковною Традицією, своїм Переданням. У всьому іншому православні Церкви національні: кожна має свою богослужбову мову, свої обряди, свої форми їх, свої Свята, свої властивості в Богослужбах та інше.

Взагалі, Православ'є універсальне, вселенське по змісту, але національне по виконанні, по своїх зовнішніх формах. Святий Георгій Двоєслов (604 р.) виразно про це свідчить (41 лист до Леандра): "В єдиній Вірі нічим не шкодить Святій Церкві різноманітність звичаїв". Цебто, Православна Віра наша єдина й вічна, але зовсім не єдина й однакова зовнішня форма її виявлення.

Національність освятив Сам Основоположник Церкви, коли сказав хананеянці: "Я посланий тільки до овечок загинулих дому Ізраїля. Не годиться взяти хліб у дітей і кинути щенят" (Мт. 15, 25-26).

Христос освятив і наказав любити передовсім своє рідне, бо посилаючи Своїх Учнів на проповідь, Він їм наказував: "На путь до поган не ходіть, і до Самарянського міста не входьте, але йдіте радніш до овечок загинулих дому Ізраїлевого!" (Мт.10, 5-6).

Отож, Христос дбав найперше про Свій рідний народ, його спасіння – найближче Йому. Це навчальний приклад і всім нам, щоб ми теж не забували служити найперше своєму рідному українському народові, щоб потреби свого українського народу були найближчі для нас.

Бо ж служити Народові – то служити Богові! Націоналізм усіх народів

Христос освятив і тоді, коли ревно оплакував долю свого рідного столичного міста – Єрусалима (Мт.23. 37).

Книги Старого Заповіту переповнені національною ідеєю для всіх народів. Також і Євангелія часто дає нам зразки національного патріотизму. Так, про праведного Симеона Богоприємця говориться, що він “потіхи чекав для Ізраїля” (Лука 2,25), – чекав щастя для рідного народу. Так само й Пророчиця Анна розповідала про Ісуса „всім, що чекали визволення Єрусалиму” (Лука 2, 38), – визволення свого рідного народу від ворожого ярма римлян. А це все вказує нам, українцям, найбільше любити свій український народ.

Апостоли говорили своєю рідною арамейською мовою, навіть із місцевим галилейським акцентом (вимовою). Євангелія свідчить це про Апостола Петра: присутні на подвір'ї Пилата говорять йому: “І ти справді із тих, та й мова твоя виявляє тебе” (Мт.26.73, пор. 14. 70: “Бо ти галилеянин”).

Рідна мова в Церкві – це неписаний Догмат для всього Православ'я, освячений Св. Письмом, Св. Отцями Церкви та Церковним Переданням. Ось тому кожна Православна Церква має свою рідну богослужбову мову: грецьку, грузинську, арабську, коптську, румунську, російську та ін., цебто й українську.

1. РІДНА МОВА В ЦЕРКВІ – ЦЕ ЗАПОВІДЬ ІСУСА ХРИСТА.

Хвалити й пізнавати Бога рідною (скажемо, українською) мовою — це Догмат у Православній Церкві, і тільки осліплення людське не хоче цього бачити з чисто суб'єктивних причин, головню політичних.

При останньому побаченні зо Своїми Учнями Ісус Христос дав їм Заповідь: “Тож ідіть та й зробіть всі народи за учнів Моїх!” (Мт. 28, 19; по-грецькому це *mathetes* “учень”; по-церковнослов'янському “навчіть всі народи” недокладне, бо “зробіть всі народи за учнів Моїх” – глибше). Як же можна зробити всі народи учнями Христовими, проповідуючи їм Його науку чужою незрозумілою мовою? Як виконати цю Христову Заповідь без української мови?

Те саме читаємо й у Марка (16, 15): “Ідіть по цілому світові та всьому створінню Євангелію проповідуйте!” А як можна нести Євангелію цілому світові, коли не визнавати національних мов? Коли не визнавати й української мови для Української Церкви?

Отож, рідна мова — це могутнє оруддя докладно виконати Заповідь Христову для спасіння всього людства, а тому жива рідна мова в Церкві, — це Догмат Християнської Віри. Як бачимо, Христос дав величну Заповідь Своїм Учням: зробити Його учнями всі народи, цебто навчити Євангелії цілий світ. Але як же це зробити?

Це ж завдання ніби понад сили людські, ніби для простих Учнів Його невикональне. Ні, Христос це передбачив, а тому додав: “А тих, хто ввірує, супроводити будуть ознаки такі: говоритимуть новими мовами” (Мр. 16,17).

Ось у цьому й розв'язка виконання Заповіді: проповідуйте, навчайте по Церквах не самою тільки мовою гебрейською чи грецькою, чи латинською, але

й новими мовами (у тому й українською), щоб вас люд розумів! Таким чином “нові мови,” стають конечним оруддям християнізації, стають непохитним Догматом для Апостолів старих і нових, бо Апостоли будуть до кінця світу.

Отже, Сам Ісус Христос обіцяє Апостолам, що вони заговорять до світу різними національними мовами.

2. ЗШЕСТЯ ДУХА СВЯТОГО ПРИНЕСЛО ДОГМАТА НАЦІОНАЛЬНИХ МОВ.

Мало того, щоб виконати цього наказу розвою Християнства, Ісус Христос робить чудо над Апостолами, – посилає на них Духа Святого, і тим навчає їх різних мов, а це дає їм змогу справді проповідувати Євангелію кожному народові його рідною мовою.

Це величезна історична подія в діях спасіння людства та в діях Богопізнання, а тому я нагадаю тут її за Діями 2,1-13 повно:

1. “Коли ж сповнився день П’ятдесятниці, всі вони однодушне знаходились вкупі.

2. І нагло зчинивсь шум із Неба, ніби буря була гвалтовна, і переповнила весь той дім, де сиділи вони.

3. І явилися їм язика поділені, немов би огненні, та й на кожному з них по одному осів.

4. Всі ж вони переповнились Духа Святого, й почали говорити іншими мовами, як їм Дух промовляти давав.

5. Пробували ж в Єрусалимі юдеї, люди побожні, від усяких народів під Небом.

6. А коли оцей гомін зчинився, зібралася сила народу, – та й диву далися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їх власним наріччям.

7. І всі чудувалися та дивувалися, та й казали один до одного: “Хіба ж не галилеяни ці ось усі, що говорять?”

8. Як же кожен із нас чує власне наріччя, що ми в нім народились?”

9. Парфяни та мідяни, та еламіти, також мешканці Месопотамії, Юдеї та Каппадокії, Понту та Азії, і Фрігії та Памфілії, Єгипту й лівійських земель край Кіреней, й заходні римляни, юдеї й нововірці, крітяни й араби, – усі чуємо ми, що говорять вони про Великі Діла Божі мовами нашими”.

10. І всі не виходили з дива, і безрадні були, і говорили один до одного: “Що ж то статися має?”

11. А інші казали з насмішкою: “Вони повпивались вином молодим...”

Оцей Схід Духа Святого на Апостолів – це нове Хрещення їх на найголовнішу їхню працю, на заснування й поширення Християнства. І власне це стало провідною думкою Христової Церкви, – нести народам Євангелію рідною мовою. Не народи приспособилися до однієї мови Апостолів, а навпаки, – Апостоли Божим чудом навчилися говорити різними мовами народів світу.

В Діях тут Апостол Лука подає аж 17 народів, рідними мовами яких заговорили Апостоли! Це найбільше чудо, це чудо над чудами, – і воно мало, величезне значення, бо стало основою християнізації світу! І через це Апостол

Павло пізніше міг сміло сказати (Кол. 1, 23): “Євангелія проповідана всьому створінню під Небом, якій я, Павло, став слугою”.

Звичайно, єретики однаязичники, що не вважали можливим чути в Церкві іншу мову, крім своєї гебрейської, виступали проти цього видимого чуда, кивали головами й видумували на Апостолів, що заговорили рідними мовами слухачів: “Вони повпивались вином молодим!”

А пізніше постали й єретики трязичниками, цебто єретики, що навчали, ніби в Церкві молитися можна тільки трьома мовами: гебрейською, грецькою і латинською...

А сьогодні є й єретики чотириязичники, що додали ще й мову церковно-слов'янську. Коли вони чують українську мову в Церкві, то по-фарисейському кивають головою й говорять: “Вони повпивались вином молодим!”...

Отож, як бачимо, рідна мова в Церкві – це Благодать Духа Святого, і хто виступає проти Духа Святого, а такий гріх непростений ані в цьому віці, ані в майбутньому (Мт. 12, 32).

Не проститься цей гріх і тим, хто виступає проти української мови в Церкві, бо такий виступ – це непростений гріх проти Духа Святого!

3. АПОСТОЛ ПАВЛО НАКАЗУЄ ХВАЛИТИ БОГА В ЦЕРКВІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.

Апостол Павло, будівничий Христової Церкви, у першому Посланні до Коринтян 14. 1-19 подав цілу свою божественну науку про вагу й конечність живої мови в Церкві, а цим самим зробив її непорушним Догматом Християнства. Ось ця наука (подаю тільки вірші 2, 4, 6, 8, 9, 11, 13-19, 23):

“Як говорить хто чужою мовою, той не людям говорить, а Богові, бо ніхто його не розуміє...

Як говорить хто чужою мовою, той будує самого себе...

А тепер, як прийду я до вас, браття, і до вас говоритиму чужою мовою, який вам користь зроблю?... Бо коли сурма звук невиразний дає,” хто до бою готуватись буде?

Так і ви, коли мовою не подасте зрозумілого слова, що кажете? Ви говоритимете на вітер!

І коли я не знатиму значення слів, то я буду чужинцем промовцеві, і промовець чужинцем мені...

Так і ви, через те, що пильнуєте про духовне, то глядіть, щоб збагачувались на збудування Церкви.

Ось тому, хто говорить чужою мовою, нехай молиться, щоб умів вияснити.

Бо коли я молюся чужою мовою, то молиться дух мій, а мій розум без плоду!

Ну, а що ж? Буду молитися духом, і буду молитися й розумом, співати духом, і співатиму й розумом.

Бо коли будеш благословляти духом, то як той, що займає місце простої людини, промовить „амінь” на подяку твою? Не знає бо він, що ти кажеш. Ти дякуєш добре, але не будується інший.

Дякую Богу моєму – розмовляю я мовами більше всіх вас. Але в Церкві волію п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою!..

А як зійдеться Церква вся разом, і всі говоритимуть чужими мовами, і ввійдуть туди й простаки, чи невіруючі, чи ж не скажуть вони, що біснуєтесь ви?”

Це божественна Заповідь Апостола Павла, як пояснення Христових слів: ті, хто вірує, говоритимуть новими мовами (Мр. 16,17). Ця Заповідь – це основа християнізації світу, бо без неї Церква не існувала б.

4. СТАРИЙ ЗАПОВІТ ГЛИБОКО ШАНУЄ РІДНУ НАЦІОНАЛЬНУ МОВУ.

Так само й Старий Заповіт ясно наказує шанувати рідну мову кожного народу. Так, у Книзі Есфир читаємо, що цар Ксеркс панував над величезним краєм, але не денаціоналізував його, а “розсилав листи до всіх царських округ, до кожної округи письмом її, і до кожного народу мовою його” (1. 22, 3. 12, 8. 9).

Тут же (1, 22) знаходимо надзвичайно важливу ще старозавітню Заповідь: “Щоб кожен чоловік був паном у домі своєму й говорив мовою свого народу!” Цю величну Заповідь, що пізніше її розвинув Апостол Павло, всі переклади світу подають так; але російська церковнослов'янська Біблія, за грецьким неточним текстом подає таке: “И посла царь книги во весь царства, да будет страхъ имъ въ жилищахъ ихъ”.

Неємія (13, 24-25) наказував не забувати своєї рідної мови. По Вавилонському полоні юдеї єдналися зі своїми сусідами, а тому їхні сини говорили наполовину по-ашдодському, і не вміли говорити по-юдейському, а говорили мовою того чи того народу. Це лютило Неємію, про що він розповідає: “І я докоряв їм, і бив декого з них, і рвав їм волосся, і заприсягав їх Богом, щоб не робили такого...”

А в Книзі Пророка Софонії (1,8) читаємо таке: Так говорить Господь: “Покараю Я всіх, що вони зодягають одягу чужинну!” Отже, Бог карає навіть за одягання чужинецької одяжі, а що вже говорити про зраду рідної мови! Це й до тебе слово, український народі в розсіянні!

У Псалмі (46, 8) наказується: “Співайте Богові, співайте, співайте розумно!” (пор. 1 Кор. 14, 15). А як же співати розумно, коли не розуміємо самої мови співу?

Ось через такі ясні накази Св. Письма Старого й Нового Заповіту в Християнській Церкві стало Догматом – хвалити Бога кожною живою мовою, старою чи новою, без вийнятку, у тому й мовою українською. Порушення цього Божого Наказу – це єресь, а тому всі, хто виступає проти української мови в Церкві – це єретики, як говорив про таких Св. Кирил-Костянтин (869р.).

На основі Христової Заповіді Євангелія перекладена на всі мови світу, у тому й на українську, і ці переклади розпочалися ще з II віку по Христі, – щоб кожен народ міг стати учнем Христовим, міг легко навчитися Святої Науки

Христової!

А на яку мову перекладена Євангелія, вона свята, нею можна хвалити Господа в Церкві. Тому вільно служити в Церкві й українською мовою, бо ми маємо аж два переклади Біблії.

5. СВЯТІ ОТЦІ І ВЧИТЕЛІ ЦЕРКВИ ВИЗНАВАЛИ ЖИВУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Св. Отці й Учителі Церкви глибоко розуміли Накази Христа про рідну мову та науку Апостола Павла про це, і дали вислів свого розуміння в церковній Службі на П'ятидесятницю й день Святого Духа.

Молитви на Зелені Свята.

Так, у другій Коліноприклонній Молитві на Зелені Свята зовсім ясно вияснено про рідну мову в Церкві: “Господи, Ісусе Христе, Боже наш! Ти людям подав мир Свій і Дар Найсвятішого Духа... Ти сьогодні цю Благодать відкрито подав Своїм Учням і Апостолам, і уста їхні язиками огненними зміцнив, і через них увесь людський рід почув Богопізнання на рідній мові своїй! Чи можна ще ясніше говорити про живу рідну мову у Церкві? Коліноприклонні Молитви, за Церковним Переданням, склав Отець і Учитель Церкви Григорій Великий (328-390). А ось Стихира на Великій Вечірні Зелених Свят: “Ти рідними мовами, Христе, оновив Своїх Учнів, щоб ними вони прославляли Тебе, Слово Безсмертне, Бога, що подає душам нашим Милість велику”.

Стихира на Стиховнах тоді ж: “Господи, Дух Святий, наповнивши Апостолів Твоїх, навчив їх говорити рідними мовами. Тим і сталося чудо, невірам ніби п'янство, а для вірних найславніший спосіб спасіння. Благаємо Тебе, Чоловіколюбче, і нас учини достойними Сяйва його!”

Звідти ж: “Господи, народи, не розуміючи Сили Найсвятішого Духа, що зійшов на Апостолів Твоїх, уважали перемену мов за п'янство. Але ми, мовою рідною зміцнившись, невинно говоримо так: Благаємо Тебе, Чоловіколюбче, — Духа Свого Святого не відбери від нас!”

На Утрені в понеділок Святого Духа: “Дух Найсвятіший, Огнем зійшовши сьогодні на Апостолів, жахом наповнив збори людей: коли бо Апостоли заговорили язиками огненними, кожен почув свою рідну мову. Тим і сталося чудо, невірам ніби п'янство, а для вірних поправді спасення. Тому прославляємо Силу Твою, Христе Боже, благаючи послати милостиво слугам Своїм прощення провин”.

Оце свідчення нашої Церкви, що читаються або співаються на Зелені Свята. Тут ясно показано, що рідна мова в Церкві – це наказ її, який має величезне значення. Церква наша тут свідчить, що рідна мова:

1. Це благодать Божа для Богопізнання всім,
2. Схід Духа Святого на Апостолів і відкриття їм інших мов, – це чудо Боже, спосіб спасіння для всіх,
3. Це спосіб, щоб усі славили Бога,
4. Це дія Святого Духа в людині.

Зшестя Духа Святого на Апостолів ясно показує, що хвалити Бога живою

національною мовою – це Догмат у Христовій Церкві.

СВ. ОТЦІ ДОЗВОЛЯЛИ ПРАВИТИ СЛУЖБИ БОЖІ ЖИВОЮ МОВОЮ.

Ось чому Св. Отці дозволяли або допомагали правити Служби Божі різними живими мовами, щоб народ, для якого це робилося, зрозумів Богослужбу. Так, Св. Іван Золотоустий 399-го року правив Св. Літургію готам у Царгороді. Никита Ремесіянський у V-му віці правив Богослуження бессам (слов'янам) їхньою мовою. Сава Освящений в VI-му віці уряджував Богослуження живими народніми мовами для вірмен, грузинів, бессів та ін.

Славний церковний письменник III віку Ориген (185-254) пише про рідну мову в Церкві так: “Греки під час молитви вживають грецьких слів, римляни – римських, кожен (народ) молиться й по змозі славить Бога своєю власною мовою, – і Господь чує всіх, хто молиться, на всіх мовах”.

Церковний письменник VI-го віку Кассіодор свідчить, що „кожен народ співає в Церквах хвалебні пісні своєю природною мовою”.

6. ТРИЯЗИЧНА ЄРЕСЬ.

Правда, рано постала, головню на Заході, т. зв. триязична єресь. Триязичники чи Пилатники навчали, що Богослужби можна правити тільки тими трьома мовами, що ними була написана Пилатова табличка над розп'ятим Христом: гебрейською, грецькою й латинською. Поза цими мовами ніби жодна інша мова не годиться на Богослужбу.

Коли Св. Брати Кирило (869) та Мефодій (885) розпочали правити Богослужби старослов'янською (тоді живою болгарською) мовою, триязичники люто на них накинулися й сильно перешкоджали їм у їхній праці, забороняючи їм Богослуження слов'янською мовою.

Про це в Житті Кирила, написаному десь у X-му віці, читаємо таке: Праця Кирила давала великий успіх. “І коли росла Божя Наука, споконвічний злий заздрісник, проклятий диявол, не терплячи добра цього, увійшов у свої створіння, і почав багатьох підбурювати, кажучи їм: такою Службою не можна славити Бога! Коли б це було Богові вгодним, то хіба ж Він не зробив би так, що з споконвіку можна б було славити Бога слов'янською мовою? Але Бог вибрав собі тільки три мови: єврейську, грецьку та латинську, що ними тільки й можна славити Бога. Таке говорили латинські прихильники, – Архiereї, Іереї та учні (їхні). Костянтин воював з ними, як Давид з ворогами, і переміг їх книжною наукою; він назвав їх триязичниками чи Пилатниками, бо то так Пилат написав був у напису Господньому”.

Тяжка проте була боротьба Св. Братів з триязичниками, – через них Кирило помер ще молодим (869 р.), а Мефодій півчварта року просидів у тяжкій в'язниці, – його ув'язнили латинники за те, що служив Богослужби слов'янською мовою. Ось чому Кирило-Костянтин, помираючи, гаряче молився до Бога: “Господи, Боже мій, погуби триязичну єресь!” Цю саму Молитву вирили на ювілейній медалі року 1885-го в Варшаві... росіяни... І

Великий Патріярх Царгородський Святий Фотій року 866-го склав “Твір проти франків”, де перераховував відступлення латинян від східної Церкви, і тут у параграфі 19-му написав: “Франки заслуговують на догану, бо твердять, ніби молитися Богові не можна іншими мовами, як тільки цими трьома діалектами: єврейським, грецьким та римським”. Отже, Святий Фотій осудив триязичників!

Пам'ять Святого Фотія Церква святкує 6-го лютого.

Славний каноніст XII-го віку, якого пояснення ввійшли навіть до “Книги Правил”, Патріярх Антіохійський Вальсамон пише про живу рідну мову в Православній Церкві таке: “Православні з інших народів, що зовсім не знають грецької мови, можуть правити Богослужби своїми мовами, але під умовою, що вірно перекладуть Богослужбові Книжки”. (Див. ст. 56).

До першого поділу Церков, цебто до 867-го року, не раз і Західня Церква висловлювалася проти триязичної єреси. Так, Франкфуртський Церковний Собор 794-го року постановив: “Нехай ніхто не вірить, ніби Бога можна хвалити трьома мовами, бож усіма мовами можна молитися Богові, і людина буде вислухана, якщо просить вона справедливо”.

Папа Римський Іван VIII в своєму посланні 880-го року до Моравського князя Святополка писав: “Бог, що створив мову єврейську, грецьку та римську, створив і всі інші мови на Свою Славу й Хвалу”. Цебто, осудив триязичну єресь. Триязичної єреси тримається тепер тільки Церква Латинська, бо Церква Грецька давно її покинула.

А за наших часів, на нашій землі постала єресь чотириязична, бо до давніх трьох мов прибавляють ще четверту, т. зв. церковнослов'янську, хоч тепер ця мова обернулася в Церкві Російській просто в архаїчну російську мову. Цебто, Російська Церква боронить і накидає не церковнослов'янську мову, а мову російську.

7. ЦЕРКОВНЕ ПЕРЕДАННЯ СВІДЧИТЬ ПРО ЖИВУ РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Церковне Передання, що йде від апостольських часів, свідчить також, що від найдавніших часів кожен народ мав свою живу рідну мову мовою церковною. Ось тому окремі Православні Церкви мають свою рідну богослужбову мову: грецьку, грузинську, коптську, арабську, румунську й т. ін. Чому ж тоді не можна мати в Церкві й Мови української?

Православні слов'яни, цебто: болгари, серби, росіяни, українці й білоруси правлять Св. Богослужби т. зв. церковнослов'янською мовою, але всі вимовляють богослужбовий текст по-різному, – за фонетикою живої мови свого народу. У давнину болгари, серби, росіяни та українці мали свої трохи відмінні богослужбові тексти, але з бігом часу болгари й серби втратили свою незалежність, церковна культура в них понизилась, і тому вони не в стані й не в силі були розвивати свої богослужбові тексти, – брали церковні книжки перше з України, а, пізніше з Москви.

Року 1686-го Москва силою неканонічно приєднала до себе Українську Церкву, а згодом накинула їй свої Богослужбові Книжки. Ось тому в усьому православному слов'янському світі запанував помалу російський

богослужбовий текст, запанував не з доброї волі Церков.

Але з нового часу, як Болгарія й Сербія здобули собі державну незалежність і заснували свої богословські школи, вони почали помалу виходити з-під російського церковного впливу, розвивати свої звичаї в Богослужбах, а церковна їхня мова наблизилася до своєї живої у вимові її.

Церковна традиція навіть у Церкві Католицькій допускає т. зв. додаткові Богослужби рідною живою мовою. Наприклад, у Польщі польська мова входить до Костьолів усе більше та більше, – у додаткових Богослужбах.

Взагалі ж Православна Церква знає живу рідну мову в Церкві в Богослужбах як свій Догмат іще з апостольських часів і часто вживає її й тепер. Навіть Церква Російська охоче вживає рідної мови, коли тільки справа йде не про українців. Так, у 1890-х роках Прот. Мальцев, Священик російського посольства в Берліні, правив там Богослужби німецькою мовою, які й вийшли друком.

Так само Російська Церква легко перекладає й править Богослужби різним народам з місієюною метою, наприклад татарам, якутам, мордовцям, зирянам, китаєм, японцям і т. ін., і ніколи не постає жодного питання про якусь неканонічність Богослужб не церковнослов'янською мовою. Але росіяни стають упертими триязычниками (Пилатниками), коли тільки справа йде про українців, бо в окремій Службі рідною мовою вони вбачають “політичний сепаратизм”.

Іншими словами, – росіяни й їхні прихильники виступають проти української мови в Церкві не з якихось догматичних чи канонічних перешкод, – бо таких нема, – а виключно з цілів політичних, щоб не допускати українців до більшої національної свідомости, а тим самим, щоб легше над нами панувати.

А це непростий переступ і проти Св. Письма, і проти Церковних Канонів, бо 8 Правило III Вселенського Церковного Собору наказує Церквам заховувати свої звичаї, а в нас же жива українська мова віддавна була вже мовою Церкви!

8. ВИДАТНІ НОВОЧАСНІ БОГОСЛОВИ ТА ІЄРАРХИ СТОЯТЬ ЗА РІДНУ МОВУ В ЦЕРКВІ.

Отже, як ми бачили, у Православній Церкві ще від апостольських часів постав нерушимий Догмат про живу рідну мову в Церкві, бо про це наказує і Св. Письмо, і Отці Церкви, і Церковне Передання. Ось тому нема нічого дивного, що й видатніші новочасні богослови та Ієрархи навіть із росіян висловлюються за рідну мову в Церкві.

Так, року 1885-го в Росії врочисто святкувався тисячелітній ювілей від смерті Апостола слов'ян Св. Мефодія (6 квітня 885 року), а це змусило багатьох російських богословів та Ієрархів передумати велич праці Св. Братів Кирила й Мефодія, і висловитися про неї принципово. Я подам тут кілька голосів, подам дослівно, – нехай росіяни говорять по-російському, як вони й писали, щоб нічого не змінити при перекладі. Підкреслюю, що все це особи з

вищою богословською освітою.

Проф. П. Знаменський.

Один із дослідників праці Св. Братів, П.Знаменський, професор Казанської Духовної Академії, справедливо писав: “Самая сущность первоучительских заслуг Свв. Кирилла й Мефодия заключается не в изобретении ими азбуки, а в самой мысли дать славянам Богослужение на их родном языке славянском – мысли великой й в свое время действительно необычной при всей по-видимому ее простоте. Это такая заслуга Св. Первоучителей, перед которою й изобретение славянской грамоты, – й самые переводы их являются заслугами уже второстепенными, менее важными”.

“Им самим, – продовжує проф. Знаменський, – а не кому другому, принадлежит самая мысль дать славянам Бери й Богослужение на национальном славянском языке, мысль великая, до полного понимания которой не могут возвыситься ни греки, ни латины даже нашего времени.

Едва ли возвысились вполне даже й мы, славяне, обязанные ей началом всей нашей христианской цивилизации. Мы все, конечно, согласны в том, что возносить сердечную молитву к Богу человеку можно не иначе, как только на природном своем языке, – это психологическая аксиома, – но все ли й теперь еще могут примириться со всеми, необходимо вытекающими из нее теоретическими й практическими выводами, напр., хоть бы с обратным заключением, что Богослужение на чужом языке есть не что иное „как религиозно-психологический абсурд”.

Проф. Є. Барсов.

Відомий професор Є.В.Барсов, що покінчив Петроградську Духовну Академію, так само підкреслює величезне значення для слов'ян головної кирило-мефодіївської ідеї. “Кирилл й Мефодий, – пише він, – явились провозвестниками великого принципа усвоения Евангелия й совершения христианского Богослужения на родном языке славянских народов. С победоносным проведением этого великого принципа глубочайшим образом связана вся последующая судьба й образование всеславянского мира. Устройство славянских письмен, перевод Священного Писания на родной язык, зарождение й первые опыты славянской письменности, преобразование языка, распределение й укрепление между Славянами Христианской Веры, пробуждение й возвышение в них народного самосознания й первый шаг их на поприще общечеловеческой образованности – все эти события внутренне связаны с указанным великим принципом. Проведение этого начала в жизнь было новым крещением славянского духа путем образования родной мысли й родного слова” (Слово 6 апр. 1885 р., “Чтения” 1885 р. кн. I ст. 3).

Богословські журнали.

Подам ще одне твердження, – думку “Православного Обозрения” про цю саму справу. “Самая слава Св. Первоучителей – читаємо тут – зиждется вовсе не на том, что они нашли способ изображать звуки, свойственные славянскому

языку, а главным образом на том, что они были ревностными и славными борцами за глубоко-гуманную и чисто православную идею национального Богослужения на родном языке, а не на чуждом языке” (в статті Священника Сергієвського, Москва, 1885 р. т. 1 ст. 285).

Силу народньої мови для Віри взагалі так само зазначає й проф. Московської Духовної Академії Н.Туницький: Св. Климент. 1913 р., ст. 175: “Народный язык в Богослужении и литературе, это – огромная сила, охраняющая Веру. Без него самая христианская проповедь была бы лишена своего жизненного значения”.

Те саме читаємо в відомому богословському журналі “Странник” 1885 р. I. 606 в статті ювілейній: “Основное требование, предъявляемое к христианскому Богослужению, должно состоять в том, чтобы оно соответствовало своему назначению, не превращалось в совокупность механических действий и обрядов, но было разумным служением Богу, а для этого необходимо, чтобы оно совершалось на языке понятном”.

* “Православный Собеседник” 1885 р. Кн. IV. ст. 366.

Проф. Є. Голубинський.

Так само правдиво пише про це славний історик Церкви, проф. Московської Духовної Академії Є.Голубинський: “Может ли, по-видимому, быть иначе того, чтобы у каждого народа Богослужение совершалось на его собственном языке? И как, по-видимому, может быть то, чтобы у какого-нибудь народа оно совершалось на чужом непонятном для него языке? Богослужение должно быть понимаемо людьми, для которых оно совершается, ибо для этого оно именно и совершается. Но как будет оно понимаемо, когда будет совершаться на непонятном языке? Более ясными, чем в данном случае, требования здравого разума, конечно не могут быть...”

Право молитися на своєм собственном языке стільки ж належить кожному народу, скільки й право говорити на нем, й даже більше того... Кожен “нічого не може бути бесспорнее цього, й так это й було в Християнській Церкві в перші її віка...”

Богослуження на чужому мові, вель, це єсть те, що – я пішов було в Церкву молитися Богу, а там служать не по-нашому; я так й простояв всю службу истуканом, не знаючи ні єдиного слова й не знаючи, коли хрестити свій лоб. Виразення “истукан” може бути, єсть виразення не особливо приличное; но більшість людей, примушених молитися Богу за общественним Богослуженням, совершуваним на чужому мові, представляють собою именно те в вищій степені грустне для зоріння, що може бути означено тільки нашим уявленням” (“Прийняття до Творення Св. Отців”, 1885 р. т. III ст. 173-175, 204).

Архипастирі.

Кращі Архипастирі російські віддавна вже твердять те саме, бо бачать малу християнізацію народу власне через причину незрозумілої богослужбової мови. Так, Єпископ Володимирський Феодан писав у своїх листах (1882 р. вип.

11 лист 289): “Всі наші Богослужбові Співи повчальні, високодумні й величні. В них уся богословська наука, вся християнська мораль, і вся втіха... Хто уважний до них, той зможе обійтися без жодних інших учительських книг. А між тим більша частина цих Співів зовсім незрозуміла, а це позбавляє наші Церковні Книги того плоду, який вони могли б видавати, і не дає їм послужити тим цілям, для яких вони призначені. І тому новий переклад Церковних Богослужбових Книг конче необхідний, – необхідний простіший їх переклад”.

Року 1890-го відомий Архієпископ Херсонський Никифор писав, що “наш народ зовсім не розуміє богослужбової церковної та догматичної християнської мови... Народ нічого цього не розуміє, й іде в штунду, щоб там хоч кепсько, хоч навиворіт, але може хоч що-небудь розуміти” (“Церк. Введом.” 1890 р. N41 ст. 1366).

9. РОСІЙСЬКІ АРХІЄРЕЇ В РОКАХ 1905-1906 ВИСЛОВИЛИСЬ ЗА ЗМІНУ ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ НА РОСІЙСЬКУ.

Коли Росія з 1905-го року готувалася до Помісного Собору, то Св. Синод запитався всіх Архієреїв, між іншим, і про церковнослов'янське Богослуження. Їхні відповіді надзвичайно цікаві, – вони видрукувані в книжці: “Сводка отзывов епархиальных Преосвященных по вопросам церковной реформы”, Спб., 1906 р., ст. 1-13.

Я не подаю цих відповідей дослівно, бо вони повторюють думки одна одної, але подам всі їхні думки за певним планом, нічого від себе до них не додаючи. Відповіді подаю 13 Архієреїв єпархій: Ризької, Орловської, Архангельської, Могилівської, Астраханської, Полоцької, Нижегородської, Калузької, Фінляндської, Іркутської, Кишинівської, Холмської та Самарської. Зазначаю сторінки, на яких подано ці думки, в дужках.

Богослужби мають велике навчальне значення.

Найперше всі 13 Архієреїв підкреслюють величезне значення в церковній праці Богослужб, бо вони подають вірним увесь зміст Християнства (ст. 3), його Правди та мораль (2). Богослужби мають глибокий повчальний характер (4), це могутній засіб впливу на паству (8-9). Взагалі ж Церква –це загальна школа для всього народу, а Богослужби –це виклади цієї школи, де вірний навчається всього життя (8-9). Православні Богослужби – величезний скарб, на жаль, тільки, цей скарб захований на полі (24-25).

Церковнослов'янські Богослужбові Книги перекладені з грецької не все добре.

А це тому, що богослужбова мова тепер незрозуміла. Наші Богослужби –це переклад з грецької, звичайно літеральний (4-5), і з захованням грецьких складів та грецького словоланду (1). Взагалі ж це переклад невдалий (4-5), бо робили його особи різного часу та різної освіти (6-7), а тому в ньому багато таких місць, що грецького оригіналу їх не зрозумієш. А навіть треба сказати,

що часом цей переклад темний та неправдивий (4-5), окремі місця не мають граматичного сенсу (3), часом перекручують думку й змінюють її аж до єреси (1-2). Багато церковнослов'янських слів мають тепер інше значення й ріжуть нам вухо (4-5).

Дуже важлива й принципова річ іще й та, що багато Церковних Пісень у грецькому оригіналі написані віршами, а на церковну мову в нас переклали їх літерально й прозою (4-5, 7-8), а тому через те, “що в оригіналі для природного грека свого часу давало високу художню насолоду, те саме в чисто літеральному перекладі для росіянина чи взагалі для слов'янина являється правдивою мукою” (7-8).

Церковна мова вже незрозуміла.

Архієреї з свого довголітнього досвіду стверджують, що церковнослов'янська богослужбова мова тепер незрозуміла для більшості вірних (1), навіть інтелігенції (4-5), а що цікаве, – її не розуміють навіть люди з вищою богословською освітою (3). Навіть Пастирі багато чого не розуміють із того, що вони читають чи співають (4-5).

Такий стан нашої богослужбової мови, як твердять ці 13 Ієрархів, дуже шкодить Церкві, бо вірні втрачають любов до незрозумілої Богослужби (1). Через цю незрозумілість богослужбової мови вірні не беруть активної участі в Богослуженні (2, 4), їхня Молитва приватна, своя, а не спільна (4). Ось чому частина вірних іде в штунду, бо в Церкві їм нема чого робити, їм тут нудно, бо вони нічого не розуміють (4).

Слов'янські Богослужби треба знову перекласти на яснішу мову.

Ось через це всі вищеназвані Архипастирі однодушно радять по виправляти всі Богослужби так, щоб їх вірні легко розуміли (1), перекладати на нову церковну мову, наближену до російської, як те бачимо в мові сучасної Літургії (3). Те саме треба зробити з Біблією (6-7). А дехто радить усі Богослужби поперекладати на живу російську мову.

ІІІ. ЖИВА МОВА В УКРАЇНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ.

Через вищеподане нема нічого дивного, що в Україні по 1917 році, коли вона відділилася від Росії, зараз же почали збиратися різні Церковні Собори, і вони виносили одноголосні ухвали правити Богослужби живою українською мовою, і того часу частина Української Церкви перейшла в Богослужбах на свою живу мову. Так само в Канаді та Америці Православні Українські Церкви правлять Богослуження українською мовою, з 1920 року починаючи.

Гіршою була справа з цим у Православній Церкві на теренах б. Польщі. Сюди повтікало багато російських емігрантів, і вони, з чисто політичних міркувань, перешкождали й перешкоджають українізуватися, правильніше –

розмосковлюватися Церкві. Ці росіяни завжди знаходили добрий послух у польської влади, яка так само не хотіла бачити нашу Церкву національною, українською. Але польська влада почала й сама колонізувати Православну Церкву, в чому їй сильно й щиро допомагало російське Духовенство, бо воно скоріше погоджувалося на колонізацію Церкви, аніж на українізацію її...

Український народ у Польщі не раз організовано висловлював свою думку в цій справі. Так 3 (16) жовтня 1921-го року в Св. Почаївській Лаврі відбулися Волинські Церковні Збори, на яких постановлено правити Служби Божі українською мовою та вимовою. Вища церковна влада затвердила цю постанову, але реально не провела її в життя, – бо була проти неї.

Більше того, Св. Синод Православної Митрополії в Польщі 3-го вересня 1924-го року не тільки дозволив українську вимову церковнослов'янського богослужбового тексту, але й дозволив “уживання української мови в тих Богослужбових Чинах, що їхній текст одобрила Вища Церковна Влада”. Цієї постанови ніхто ніколи не відміняв, а навіть Митрополит усієї Польщі Діонісій в своєму архипастирському Посланні 1-го серпня 1928-го року підтвердив цю постанову. Правда, Духовенство не зреалізувало цих постанов, і вони позосталися на папері, – з москвофільства...

5-го червня 1927-го року відбувся в Луцьку Всеволинський церковний З'їзд. На нього прибуло до 800 люда, а серед них 515 уповноважених від парафій. І цей З'їзд одноголосне ухвалив правити Богослужби українською мовою. І вислав подяку проф. І.Огієнкові за переклади Богослужбових Книг та за оборону ідеї української мови в Церкві.

IV. МОВА УКРАЇНСЬКА БУЛА ВЖЕ МОВОЮ ЦЕРКВИ.

Церковнослов'янська мова з бігом часу ставала все більше та більше незрозуміла, і в нас, в Україні, з XVI-го століття вона вже не мала якогось помітнішого впливу ані на мову літературну, ані на мову живу народню. Відомий єзуїт Петро Скарга вже в 1577-му році глузливо писав про нашу Богослужбову мову: “З церковнослов'янської мови ніхто ніколи вченим бути не може. І вже тепер її майже ніхто досконало не розуміє. Бо нема в світі такої нації, яка говорила б нею так, як у книжках написано”. Звичайно, це насмішка, але якась частина правди в цьому була...

А православний учений чернець, Ієромонах Києво-Печерської Лаври Памва Беринда в своєму церковнослов'янсько-українському Словнику 1627-го року скаржився: “Широкий й великославный язык славенский трудности слов до вирозумения темных многии в себе мает, за-чим й самая Церковь Российская многим власным сыном в огиду приходит”. Так починається перемова до цього Словника.

Ось через усе це жива українська мова дуже рано входить до нашої Церкви, заступаючи помалу незрозумілу церковнослов'янську мову. Найперше входить вона до Церкви з проповіддю, чого зразки маємо з XI-го століття. А вже з XVI-го століття, коли наша Церква мусіла боронитися від міцних нападків католицизму, у нас сильно росла жива проповідь українською мовою

по всіх Церквах. В XVII-му столітті в нас працюють такі славні проповідники, як Іоанікій Галятовський, Антоній Радивиловський, й ін., що позоставили по собі грубі томи церковних проповідей, писаних гарною тодішньою українською літературною мовою.

Дуже рано входить українська мова до Церкви з Євангелією, бо вже від 1144-го року маємо т. зв. Галицьку Євангелію, в якій незрозумілі старослов'янські слова часто перекладено на зрозумілі. Це наша перша пам'ятка запровадження в нас живої мови до Церкви. А вже в XVI-му столітті в нас появляється довга низка новозавітніх перекладів на живу тодішню українську мову, наприклад: Пересопницька Євангелія 1556-1561 р.р., Новий Заповіт Вал. Негалевського 1581 р., Волинсько-Житомирська Євангелія 1571 р., Крехівський Апостол 1560 років та ін.

Чимало маємо й перекладів Старого Заповіту, наприклад Біблія 1569 р. Луки з Тернополя, Пісня над Піснями XVI віку, Псалтир XVI віку, Псалтир Преслопського XVII-го віку й т. ін., з досить живою тодішньою українською мовою.

Що ці переклади читано в Церкві, про це свідчить наш консервативний письменник XVI-го й XVII-го віку Іван Вишенський, який виступав в обороні церковнослов'янської мови, правда, не зовсім: “Євангелію й Апостола, – писав він, – в Церкві на Літургії простим язиком не виворочуйте, по Літургії же, для зрозуміння людського, попросту толкуйте і викладайте”.

Крім цього, в XVI - XVII-му віках дуже поширені були по наших Церквах друковані і рукописні т. зв. Учительні Євангелії, – збірники проповідей на Євангельські теми, писані гарною українською мовою, їх читано по наших Церквах, а Митрополит Петро Могила зробив це читання обов'язковим.

Українська мова в XVI-XVII віках входила до Церкви навіть у частинах Богослужень. Так, маємо Учительне Слово Івана Золотоустого в перекладі ще XVI-го віку. По Літії на Утрени читали по наших Церквах Катихизиса Св. Феодора Студита “простою мовою”.

• *Року 1961-го в Києві цей Словник перевиданий фотографічно*

УКРАЇНСЬКА МОВА В ЦЕРКВІ 1627 РОКУ.

Року 1627-го Києво-Печерська друкарня випустила в світ свою Тріодь Пісну, а в ній запровадила велику культурну новину, – усі т. зв. Синаксарі чи повчальні довгі статті про Свята видрукувала в перекладі на живу українську мову Ігумена Тараса Земки.

А щоб не було нарікань різних консерватів, то відомий тодішній учений Ієромонах Памва Беринда в Післямові до цього видання подав отаке вияснення: “А щодо Синаксарів, – пише Беринда, – що їх з грецької на українську переклав Тарас Левонич Земка, проповідник Слова Божого, то не нарікайте на це ви, великороси, болгари, серби та інші, подібні нам у Православії, бо це ж зроблено з ревности та з бажання різних верстов народу нашого українського, – людей благородних, світських й інших, які не вчилися глибокорозумного слов'янського язика.

Не погрішили ж давні Святі Отці та філософи, коли Євангелію Матвія з жидівської на грецьку переклали, а з грецької принесли нам Марка, Луку та Івана, а також, коли грецькі богословські книжки переклали на мову слов'янську.

Отож, за тим прикладом робимо й ми на користь та на примноження братам своїм, і сподіваємося в Господі, що ми цим не погрішили. Робимо це на спасіння, щоб не сказали нам: „Ти добре молишся, але другий не будується, і розум мій без пожитку”.

Тому послухались ми Апостола (1 Кор. 14), що каже: „У церкві краще сказати п'ять слів зрозумілих, корисних і для інших, а ніж силу слів чужою мовою”. А ви, приймаючи цю книжку смиренномудрено, споминайте Апостола, що навчає: “Коли відкриється, що комусь сидячому, другий нехай мовчить”.

Отож, як бачимо, київські вчені Ієромонахи, що гуртувалися в Києво-Печерській Лаврі, добре розуміли потребу української мови в Церкві, і запровадили це до життя.

Звичай читати в Церкві Синаксарі „простою мовою” довго держався в Церкві, але в XVIII-XIX віках Св. Синод вивів з України цю хорошу й навчальну звичку, — вивів силою.

Року 1726-го Митрополит Київський Йоасаф Кроковський склав був „простою мовою” Акафіста Святій Великомучениці Варварі, але Синод не дозволив йому видрукувати його, – наказав перекласти його „на великороссийское наречие”...

По наших старих друкованих Требниках, з Могилянського Требника 1646-го року починаючи, маємо багато кусків Требника українською мовою, як, напр., у Чині ісхода душі від тіла, в Чині Вінчання й ін. Усі священникові оповістки в Церкві виголошуються тільки живою українською мовою, зразки чого маємо по Требниках.

Отже, як бачимо, українська мова цілі віки була вже в Церкві, тільки звідти силою вигнала її московська світська влада, що не хотіла собі більшого впливу Церкви на український народ. Через це ми тепер кажемо, що Українська Церква потребує не українізації, але тільки одного – відмосковлення.

Богослужбовою мовою в розумінні, щоб ціла якась Головна Служба правилася цією мовою, наша мова в старовину не була. Такою вона стала в частині нашої Церкви тільки з 1920-го року.

V. СУЧАСНА ЦЕРКОВНОСЛОВ'ЯНСЬКА МОВА – ЦЕ НЕ МОВА СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКА.

На кінець цієї праці розповім іще, що ж то таке сучасна богослужбова мова, т. зв. мова церковнослов'янська. У нас часто кажуть, ніби це мова старослов'янська, мова Кирила й Мефодія, а тому її треба конче зберігати в Церкві. Історія цієї мови показує, що це зовсім не так.

Перші Богослужбові Книги та Книги Св. Письма переклали нам з грецької на живу слов'янську мову Св. брати Кирило та Мефодій іще десь у половині

IX-го віку. Це була мова, яку з дитячих своїх років знали Св. Брати, – жива болгарська мова з околиць м. Солуня, батьківщини Кирила й Мефодія. Ось ця болгарська мова, докладніше – жива солунська говірка македонського нарідчя IX віку й зветься старослов'янською мовою.

Старослов'янська мова, як мова болгарська, не була в нас в Україні зовсім зрозуміла вже в час нашого офіційного хрещення в X-му віці. А з часом вона в нас застарілася й ставала все більше незрозумілою. Щоб цього не було, уже в старовину завжди потроху змінювали незрозумілі болгарські слова на свої зрозумілі, і цим церковна мова сильно відсвіжувалася. Так, наприклад, так зв. Галицька (з м. Галича) Євангелія 1144-го року має дуже підсвіжену мову. Те саме треба сказати про Новий Заповіт у перекладі Митрополита Київського й усієї Руси Олексія 1355 року (т. зв. Чудівський Новий Завіт).

Ці два процеси в житті старослов'янської мови, – процес її застаріння й забуття в народі, а з другого боку процес її підсвіження заміною незрозумілого на зрозуміле, – ці два процеси ніколи не спинювалися в Українській Церкві, а в кінці doprowadили до того, що в віках XII–XIII постала нова церковнослов'янська мова, що мало вже була подібна до мови старої слов'янської.

На початку в нас панувала ідея, що мовою літературною мусить бути тільки мова церковна, але з половини XVI-го століття в Україні появляється зовсім інша ідея, – що літературною мовою мусить бути жива народня мова. Це була зовсім революційна ідея, яка сильно й глибоко вплинула на українську духову культуру.

Ось тому в Україні ще з XVI-го віку потроху розвивається, особливо ж з віку XVIII-го, одна від однієї незалежні, мова церковна та мова літературна, і кожна йде своєю дорогою. Через це дуже скоро церковна мова стала в нас не зовсім зрозуміла навіть для Духовенства, а нова літературна мова виросла в нас без помітнішого впливу мови церковної.

Зовсім інший процес ішов у Росії, – протестантський рух у XVI-му столітті її не захопив, і вона зовсім не знала нової ідеї, яку тоді поволі прийняла вся Європа, а з нею й Україна, – щоб літературною мовою ставала жива народня мова. Росія полишилася аж до початку XIX ст. при старій ідеї, що літературною мовою мусить бути мова церковна, а для цього вона невпинно, особливо в XVIII-му столітті, підсвіжувала свою церковнослов'янську мову, замінюючи незрозумілі старослов'янські слова та форми на зрозумілі російські. І тільки в XIX-му столітті Росія повно зрозуміла вагу й силу нової ідеї, яку Україна помалу приймала ще в XVI-му віці, – щоб літературною мовою була мова жива народня.

Ось таким чином трапилося, що російська літературна мова органічно виросла на мові церковній, а тому російський інтелігент ще й тепер таки не зле розуміє свою церковну мову.

За XIX-те століття Св. Синод став сильно виправляти мову Богослужбових Книжок, усе наближаючи її до мови російської, робив він це тихо, ніколи не скликаючи для цього церковних Соборів, – обходився при допомозі т. зв. справщиків, що були при Синодальній Друкарні в Москві. Справщиками все

були чисті росіяни, і вони завжди нахилили новослов'янську богослужбову мову до російської.

Ось тому правильно пише світової слави академік В.Ягіч “Російська літературна мова із усіх слов'янських мов найближча до церковнослов'янської по кількості однакових слів. Павутиння останньої на протязі віків ніде не защепилося так сильно, ніде не пустило такого глибокого коріння в мову народню й літературну, як у Росії” (“Рассуждения юго-славянской й русской старины”, 1895 р., ст. 377).

Цією новою церковнослов'янською мовою, що з часом стала в Росії просто архаїзованою російською мовою, за XVII-XIX століття російський Синод поскладав багато нових Молитов, Акафістів, Служб Святим та Житій їхніх і т.д. І так постала нова ніби “церковнослов'янська”, а в істоті своїй просто архаїзована російська мова, що з мовою старослов'янською має не багато спільного. Коли б Кирило й Мефодій почули цю мову, вони б мало зрозуміли її...

У російській Церкві звичайно панувала аж надто виразно російська вимова богослужбового тексту, а це робило “слов'янську мову зовсім російською, напр. Господі, памилуй! І Російський Синод не один раз наказував Духовенству не московити церковнослов'янської мови, але це не помагало. І 28-го березня 1862-го року Св. Синод знову видав наказа, і підтвердив Духовенству „читати в Церквах благоговійно, а слов'янських слов не вимовляти по-російському (“славянских слов не произносит русским наречием”).

Світової слави російський учений філолог академік Ф.Фортунатов так пише про сучасну російську церковнослов'янську мову: “Сь теченієм времени старославянскій языкъ обратился у насъ в итогъ искусственный искаженный языкъ, который употребляется теперь въ Богослужении й называется церковнославянскимъ языкомъ. Не смешивать сь зтимъ ломаннымъ языкомъ древний церковнославянскій языкъ,” (див. його “Лекцій по фонетике церковнославянскаго языка”, Спб., 1919 р., ст. 2).

Так само й російський славіст кн. Н.Трубецкой зве сучасну церковнослов'янську мову “штучною від самого початку”, зве її “навіть для свого часу дуже перестарілою”.

Отож, наука встановила, що сучасна богослужбова церковнослов'янська мова – це зовсім не мова старослов'янська, це зовсім не давня мова Кирила й Мефодія, – це часто просто архаїзована російська мова.

* Проф. Іван Огієнко: *Українська мова XVI ст. Варшава, 1930р., том I 1520ст., том II 192ст.*

• Я. Ивановский: *Обозрение церковно-гражданских узаконений по Духовному Ведомств. Спб. 1900 рік ст 139.*

VI. ВИСНОВКИ.

На основі всього вищесказаного приходжу до таких висновків щодо вживання української мови в Церкві:

1. Ані Св. Письмо, ані Св. Отці Церкви, ані церковне Передання не забороняють уживати рідної, у нас української мови в Церкві чи в Богослужіннях. Навпаки, в давні віки в Православній Церкві вживання рідної мови вважалося за непорушний Догмат, освячений Зшествям Святого Духа на Апостолів, а тому Книга Правил (Св. Канони) ані одного слова не говорить проти вживання рідної мови в Церкві чи в Богослужбах.

Навпаки, славний каноніст і вияснювач Канонів XII віку, Патріярх Антіохійський Вальсамон вияснює: “Православні інших народів, що зовсім не знають грецької мови, можуть правити Богослужби своїми мовами”. Див. вище ст. 26. Отже, Патріярх каноніст дозволяє служити рідними своїми мовами.

2. Українська мова цілі віки була вже в Церкві, а тому тепер справа йде нам не про українізацію нашої Церкви, а тільки про розмосковлення її.

3. Сучасна т.зв. “церковнослов'янська” мова – це не старослов'янська мова Кирила й Мефодія, а тільки мова новоцерковнослов'янська, або часто просто архаїзована російська мова.

(25.XI.1921–22.VIII.1940–29.IV.1962)

Література.

1. Проф. Іван Огієнко: Мова українська була вже мовою Церкви. Нариси з історії культурного життя Церкви Української. Тарнів, 1921 рік. 32 сторінки.

2. Архієпископ Іларіон: Українська мова в Церкві. 1943 рік, Холм, Свята Данилова Гора. 48 сторінок.

3. Проф. Іван Огієнко: Історія церковнослов'янської мови. Короткий науково-популярний нарис. Варшава, 1931 рік, 37 сторінок.

4. Проф. Іван Огієнко: Костянтин і Мефодій. Їх життя та діяльність. Варшава. Том I, 324 ст., том II 400 ст., 1927-1928 роки. У томі I на ст. 210-243: Триязична єресь, на ст. 250-259. Диспут Костянтина з триязичниками у Венеції.